

I. Kant, *Kritika čistého rozumu*, B 14-18 (s. 12-17)

Der Metaphysik, einer ganz isolirten speculativen Vernunftferkenntniß, die sich gänzlich über Erfahrungsbelehrung erhebt und zwar durch bloße Begriffe (nicht wie Mathematik durch Anwendung derselben auf Anschauung), wo also Vernunft selbst ihr eigener Schüler sein soll, ist das Schicksal bisher noch so günstig nicht gewesen, daß sie den sichern Gang einer Wissenschaft einzuschlagen vermocht hätte, ob sie gleich älter ist als alle übrige und bleiben würde, wenn gleich die übrigen insgesamt in dem Schlunde einer alles vertilgenden Barbarei gänzlich verschlungen werden sollten. Denn in ihr geräth die Vernunft continuirlich in Stecken, selbst wenn sie diejenigen Gesetze, welche die gemeinste Erfahrung bestätigt, (wie sie sich anmaßt) *a priori* einsehen will. In ihr muß man unzählige mal den Weg zurück thun, weil man findet, daß er dahin nicht führt, wo man hin will, und was die Einhelligkeit ihrer Anhänger in Behauptungen betrifft, so ist sie noch so weit davon entfernt, daß sie vielmehr ein Kampfplatz ist, der ganz eigentlich dazu bestimmt zu sein scheint, seine Kräfte im Spielgefechte zu üben, auf dem noch niemals irgend ein Fechter sich auch den kleinsten Platz hat erkämpfen und auf seinen Sieg einen dauerhaften Besitz gründen können. Es ist also kein Zweifel, daß ihr Verfahren bisher ein bloßes Herumtappen, und was das Schlimmste ist, unter bloßen Begriffen gewesen sei.

Woran liegt es nun, daß hier noch kein sicherer Weg der Wissenschaft hat gefunden werden können? Ist er etwa unmöglich? Woher hat denn die Natur unsere Vernunft mit der rastlosen Bestrebung heimgesucht, ihm als einer ihrer wichtigsten Angelegenheiten nachzuspüren? Noch mehr, wie wenig haben wir Ursache, Vertrauen in unsere Vernunft zu setzen, wenn sie uns in einem der wichtigsten Stücke unserer Wißbegierde nicht bloß verläßt, sondern durch Vorspiegelungen hält und am Ende betrügt! Oder ist er bisher nur verfehlt, welche Anzeige können wir benutzen, um bei erneuertem Nachsuchen zu hoffen, daß wir glücklicher sein werden, als andere vor uns gewesen sind?

Ich sollte meinen, die Beispiele der Mathematik und Naturwissenschaft, die durch eine auf einmal zu Stande gebrachte Revolution das geworden sind, was sie jetzt sind, wären merkwürdig genug, um dem wesentlichen Stücke der Umänderung der Denkart, die ihnen so vortheilhaft geworden ist, nachzuspüren und ihnen, so viel ihre Analogie, als Vernunftferkenntnisse, mit der Metaphysik verstatet, hierin wenigstens zum Versuche nachzuahmen. Bisher nahm man an, alle unsere Erkenntniß müsse sich nach den Gegenständen richten; aber alle

Metafyzice – jakožto zcela izolovanému spekulativnímu rozumovému poznání, jež se nad poučení zkušeností zcela pozvedá, a to pouhými pojmy (nikoli jako matematika, která je aplikuje na názor), a v němž tedy má být rozum sám svým vlastním žákem – nebyl zatím osud příznivě nakloněn tak, aby byla s to nastoupit spolehlivou cestu vědy; přestože je metafyzika starší než všechny ostatní vědy, udržela by se, i kdyby všechny ostatní měly zmizet v jícnu nějakého všehubícího barbarství. Rozum se v ní totiž dostává neustále do úzkých, hlavně když chce (jak se holedbá) apriorně nahlížet zákony, které potvrzuje nejběžnější zkušenost. V metafyzice se musíme nesčetněkrát vracet zpět, neboť zjišťujeme, že nastoupená cesta nevede tam, kam se chceme

dostat. A pokud jde o shodu v názorech jejích přívrženců, je jí metafyzika tak vzdálená, že je spíše bojištěm, které se zdá být určeno především k tomu, aby na něm člověk cvičil své síly v bojové hře, ale na kterém si ještě nikdy žádný šermíř nedokázal vybojovat sebemenší místo a založit na tomto svém vítězství trvalé vlastnictví. Nelze tedy pochybovat o tom, že postup metafyziky byl až dosud pouhým tápáním, a co je nejhorší, tápáním mezi pouhými pojmy. B XV

Čím to však je, že se zde dosud nepodařilo nalézt spolehlivou cestu vědy? Není snad taková cesta nemožná? Jak potom mohla příroda potrestat náš rozum neúnavným pátráním po ní jako jedním z jeho nejdůležitějších úkolů? Ba co víc, máme jen velmi málo příčin důvěřovat svému rozumu, když nás v jednom z nejdůležitějších bodů naší touhy po vědě nejen opouští, nýbrž pomocí klamů zdržuje, a dokonce podvádí! Anebo jsme tuto cestu dosud jen mýjeli? Jakého ukazatele můžeme při opětovném hledání použít, abychom měli naději, že budeme šťastnější, než byli jiní před námi?

Mohli bychom se domnívat, že matematika a přírodověda, které se náhle provedenou revolucí staly tím, čím nyní jsou, byly dost pozoruhodnými příklady na to, abychom pátrali po podstatných rysech změny způsobu myšlení, která jim byla tak prospěšná, a abychom je zde, pokud to analogie mezi nimi jako rozumovým poznáním a metafyzikou dovolí, přinejmenším zkusmo napodobili. Až dosud se mělo za to, že veškeré naše poznání se musí řídit předměty; ale všechny pokusy *a priori* o nich zjistit pomocí pojmů něco, čím by se naše poznání rozšířilo, nevedly za tohoto předpokladu nikam. Proto se konečně jednou pokusme, zda bychom v úkolech metafyziky neuspěli lépe, kdybychom předpokládali, že se předměty musí řídit naším poznáním, což přece jen lépe souhlasí s požadovanou možností jejich poznání *a priori*, jež má o předmětech stanovit něco dříve, než jsou nám dány. B XVI

Versuche über sie *a priori* etwas durch Begriffe auszumachen, wodurch unsere Erkenntniß erweitert würde, gingen unter dieser Voraussetzung zu nichte. Man versuche es daher einmal, ob wir nicht in den Aufgaben der Metaphysik damit besser fortkommen, daß wir annehmen, die Gegenstände müssen sich nach unserem Erkenntniß richten, welches so schon besser mit der verlangten Möglichkeit einer Erkenntniß derselben *a priori* zusammenstimmt, die über Gegenstände, ehe sie uns gegeben werden, etwas festsetzen soll. Es ist hiemit eben so, als mit den ersten Gedanken des Copernicus bewandt, der, nachdem es mit der Erklärung der Himmelsbewegungen nicht gut fort wollte, wenn er annahm, das ganze Sternheer drehe sich um den Zuschauer, versuchte, ob es nicht besser gelingen möchte, wenn er den Zuschauer sich drehen und dagegen die Sterne in Ruhe ließ. In der Metaphysik kann man nun, was die Anschauung der Gegenstände betrifft, es auf ähnliche Weise versuchen. Wenn die Anschauung sich nach der Beschaffenheit der Gegenstände richten müßte, so sehe ich nicht ein, wie man *a priori* von ihr etwas wissen könne; richtet sich aber der Gegenstand (als Object der Sinne) nach der Beschaffenheit unseres Anschauungsvermögens, so kann ich mir diese Möglichkeit ganz wohl vorstellen. Weil ich aber bei diesen Anschauungen, wenn sie Erkenntnisse werden sollen, nicht stehen bleiben kann, sondern sie als Vorstellungen auf irgend etwas als Gegenstand beziehen und diesen durch jene bestimmen muß, so kann ich entweder annehmen, die Begriffe, wodurch ich diese Bestimmung zu Stande bringe, richten sich auch nach dem Gegenstande, und dann bin ich wiederum in derselben Verlegenheit wegen der Art, wie ich *a priori* hievon etwas wissen könne; oder ich nehme an, die Gegenstände oder, welches einerlei ist, die Erfahrung, in welcher sie allein (als gegebene Gegenstände) erkannt werden, richte sich nach diesen Begriffen, so sehe ich sofort eine leichtere Auskunft, weil Erfahrung selbst eine Erkenntnißart ist, die Verstand erfordert, dessen Regel ich in mir, noch ehe mir Gegenstände gegeben werden, mithin *a priori* voraussetzen muß, welche in Begriffen *a priori* ausgedrückt wird, nach denen sich also alle Gegenstände der Erfahrung nothwendig richten und mit ihnen übereinstimmen müssen. Was Gegenstände betrifft, so fern sie bloß durch Vernunft und zwar nothwendig gedacht, die aber (so wenigstens, wie die Vernunft sie denkt) gar nicht in der Erfahrung gegeben werden können, so werden die Versuche sie zu denken (denn denken müssen sie sich doch lassen) hernach einen herrlichen Probestein desjenigen abgeben, was wir als die veränderte Methode der Denkungsart annehmen, daß wir nämlich von den Dingen nur das *a priori* erkennen, was wir selbst in sie legen.*

Má se to s tím právě tak, jako s prvními myšlenkami *Kopernikovými*, který – když nemohl s vysvětlením pohybu nebeských těles postoupit kupředu za předpokladu, že se celá hvězdná obloha otáčí kolem pozorovatele – zkusil, zda-li by nedosáhl úspěchu, kdyby otáčel divákem, a hvězdy naopak ponechal v klidu. Nyní se můžeme o něco podobného pokusit v metafyzice, a to pokud jde o *názor* předmětů. Kdyby se musel *názor* řídit uzpůsobeností předmětu, nechápu, jak bychom o ní mohli vědět *a priori*; řídí-li se ale předmět (jako objekt smyslů) uzpůsobeností naší nazírací mohutnosti, umím si tuto možnost docela

B XVII

dobře představit. Mají-li se však tyto názory stát poznatky, nemohu u nich zůstat stát, nýbrž je musím jako představy vztahovat k něčemu jako předmětu, a ten pomocí nich určovat, a tak mohu buď předpokládat, že *pojmy*, pomocí nichž toto určení provádím, se také řídí předmětem, a pak jsem znovu ve stejných rozpacích s ohledem na způsob, jak o něm mohu něco vědět *a priori*; nebo mám za to, že předměty či *zkušenost*, což je totéž, v níž jsou jediné poznávány (jako dané předměty), se řídí těmito pojmy, a pak okamžitě vidím snazší vysvětlení, protože zkušenost sama je druhem poznání, které vyžaduje rozvažování, jehož pravidlo musím v sobě předpokládat ještě dříve, než jsou mi dány předměty, a tedy *a priori*. Toto pravidlo je vyjádřeno v apriorních pojmech, jimiž se všechny předměty zkušenosti musí nutně řídit a být s nimi ve shodě. Pokud jde o předměty, které jsou myšleny pouze rozumem, totiž nutně, ale vůbec nemohou být dány ve zkušenosti (přínejmenším ne tak, jak je rozum myslí), pak nám pokusy myslet je (neboť myslet se přece dát musejí) poskytnou nádherný zkušební kámen toho, co pokládáme za změněnou metodu způsobu myšlení, totiž že o věcech poznáváme *a priori* jen to, co do nich sami vkládáme.¹⁰

B XVIII

¹⁰ Tato metoda napodobující metodu přírodovědců spočívá v následujícím: hledat prvky čistého rozumu v tom, *co se dá potvrdit nebo vyvrátit pomocí experimentu*. Chceme-li podrobit zkoušce věty čistého rozumu, zejména když se s nimi odvažujeme za veškeré hranice možné zkušenosti, nelze s jejich objekty (jako v přírodovědě) provádět žádné experimenty. S *pojmy* a *zásadami*, které předpokládáme *a priori*, to tedy bude možné jen tehdy, když je upravíme tak, aby tytéž předměty mohly být zkoumány ze dvou odlišných hledisek: *jednak* jako předměty smyslů a rozvažování dané ve zkušenosti, *jednak* ale přece jen jako předměty, které jsou pouze myšlené, a tedy vždy přístupné izolovanému rozumu pronikajícímu za hranice zkušenosti. Ukáže-li se, že při zkoumání věcí z tohoto dvojího hlediska dochází ke shodě s principem čistého rozumu, ale při jediném hledisku vzniká nevyhnutelný rozpor rozumu se sebou samým, pak tento experiment rozhodne ve prospěch onoho rozlišení.